

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών Εξειδίκευσης
του Τμήματος Ελληνικής Φιλολογίας του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης
σε συνεργασία με το
ΕΚΕΦΕ Δημόκριτος – Ινστιτούτο Πληροφορικής και Επικοινωνιών
με τίτλο: «Εξειδίκευση στις Τ.Π.Ε. και Ειδική Αγωγή – Ψυχοπαιδαγωγική της ένταξης»

**ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΣΧΟΛΙΚΗΣ ΕΝΤΑΞΗΣ. Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΦΙΛΑΝΔΙΑΣ ΚΑΙ Η
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ. ΜΙΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ.**

**INCLUSION SCHOOL PRACTICES. THE CASE OF FINLAND AND THE GREEK
REALITY. A LITERATURE REVIEW.**

της

Μανωλάτου Ευανθίας Ελίνας

Μεταπτυχιακή διατριβή που υποβάλλεται
στην τριμελή επιτροπή για την απόκτηση του μεταπτυχιακού τίτλου του
Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών Εξειδίκευσης
του Τ.Ε.Φ-Δ.Π.Θ. σε συνεργασία με το Ε.Κ.Ε.Φ.Ε. Δημόκριτος – Ινστιτούτο
Πληροφορικής και Επικοινωνιών
με τίτλο: «Εξειδίκευση στις Τ.Π.Ε. και Ειδική Αγωγή – Ψυχοπαιδαγωγική της
ένταξης»

Εγκεκριμένο από την τριμελή επιτροπή:

1ος Επιβλέπων: Σπυρίδων Ρίζος, Συνεργαζόμενος Ερευνητής Ι.Π.Τ. Ε.Κ.Ε.Φ.Ε.
«ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ»

2ος Επιβλέπων: Ζωή Καραμπατζάκη, Συνεργαζόμενη Ερευνήτρια Ι.Π.Τ. Ε.Κ.Ε.Φ.Ε.
«ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ»

3ος Επιβλέπων: Ζαχαρούλα Ταβουλάρη, Συνεργαζόμενη Ερευνήτρια Ι.Π.Τ.
Ε.Κ.Ε.Φ.Ε. «ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ»

Κομοτηνή/Αθήνα

2020

Περίληψη

Ξεκινώντας από τον 15^ο αιώνα και έπειτα, η ειδική αγωγή σε διεθνές επίπεδο είχε πολλά στάδια. Από τον ιδρυματισμό και την ασυλοποίηση μέχρι την ενσωμάτωση, την ένταξη και την συνεκπαίδευση, οι μαθητές με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες βρίσκονται ολοένα και πιο κοντά στην καλύτερη δυνατή εκπαίδευση για αυτούς, τηρώντας τη μοναδικότητά τους και ενισχύοντας τα δυνατά τους σημεία. Η ένταξη των ατόμων με αναπηρία και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες στο τυπικό σχολείο εκπαίδευσης είναι ένα θέμα που έχει απασχολήσει όχι μόνο την Ελλάδα αλλά και ολόκληρο τον κόσμο. Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να διερευνήσει τους τρόπους ένταξης των ατόμων με αναπηρία και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες στο γενικό σύστημα εκπαίδευσης ως προς τις χώρες της Φινλανδίας και της Ελλάδας. Πιο συγκεκριμένα, διερευνήθηκαν οι ιστορικές αναδρομές και των δύο χωρών ως προς την ειδική αγωγή καθώς και έγινε εκτενής αναφορά ως προς την νομοθεσία και τους τρόπους εισαγωγής των μαθητών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες στο γενικό σύστημα εκπαίδευσης. Τέλος, προσεγγίζοντας συγκριτικά τις δύο χώρες η εργασία κατέληξε σε συμπεράσματα ανάμεσα στα δύο συστήματα εκπαίδευσης.

Λέξεις κλειδιά: Ειδική αγωγή, Ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, Φινλανδία, Ελλάδα

Βιβλιογραφία

- Αδάμου, Μ. (2002). *Το εκπαιδευτικό σύστημα στην υπηρεσία του εθνικού κράτους. Η ελληνική περίπτωση (1950-1976)*, Αθήνα: Παπαζήσης.
- Aho, E., Pitkänen, K. & Sahlberg, P. (2006). policy development and reform principles of basic and secondary education in Finland since 1968. *Education Working Paper Series 2*. Washington, DC:World Bank,
- Ahtiainen, R., Beirad, M., Hautamäki, J., Hilasvuori, T., Lintuvuori, M., Thuneberg, H., Österlund, I. (2012). Tehostettu ja erityistä tukea tarvitsevien oppilaiden opetuksen kehittäminen 2007-2011. Kehittävän arvioinnin loppuraportti. *Development of special educational needs education between 2007 and 2011 (Final report)*. Helsinki, Finland: Finnish Ministry of Education.
- Ανδρέου Α. - Παπακωνσταντίνου Γ. (1999). *Οργάνωση και διοίκηση του εκπαιδευτικού συστήματος: θεωρητική προσέγγιση και ιστορική επισκόπηση*. Αθήνα: Εξάντας.
- Antikainen, A. (ed.) (2007). *Transforming a learning society: the case of Finland. 2nd extended ed.* Bern, Frankfurt, Brussels. New York: Peter Lang.
- Αντωνίου Χ., (2002). *Η εκπαίδευση των Ελλήνων δασκάλων, 1828-2000 : Διδασκαλεία, Παιδαγωγικές Ακαδημίες, Παιδαγωγικά Τμήματα*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Armstrong, D. (2003). *Experiences of Special Education: re-evaluating policy and practice through life stories*. London: RoutledgeFalmer.
- Aronson, E., & Patnoe, S. (1997). *The Jigsaw classroom: Building cooperation in the classroom (2nd ed.)*. New York: Longman.
- Association of Finnish Local and Regional Authorities, Education, Culture and Well-being, <http://www.localfinland.fi/en/authorities/education-culture-wellbeing/Pages/default.aspx>
- Balla, D., & Zigler, E. (1975). Preinstitutional social deprivation and responsiveness to social reinforcement in institutionalized retarded individuals: a six year follow up study. *American journal of Mental Deficiency*, 80. 228-230.
- Basic Education Act (642/2010). Finnish Ministry of Culture and Education. Basic Education Act Amendment. (2010). *Finnish National Board of Education*. Retrieved from http://www.oph.fi/download/132551_amendments_and_additions_to_national_core_curriculum_basic_education.pdf .
- Bickel, W.E., D.D. Bickel. (1986). Effective schools, classroom, and instruction: Implications for special education. *Exceptional Children*, 52 pp. 489-500.
- Blackhurst, A. E. & Berdine, W. H. (1993). *An Introduction to Special Education (3rd ed.)*. New York, NY: HarperCollins College Publishers.

- Bladini, U-B. 1990. Från speciallärare till förändringsagent. Svensk speciallärarutbildning 1921-1981 relaterad till specialundervisningens utveckling och förändringar i speciallärarens yrkesuppgifter. *Acta Universitatis Gothoburgensis*. Göteborg studies in educational sciences 76.
- Blatt, Burton, and Fred Kaplan. (1974). Christmas in Purgatory: A Photographic Essay on Mental Retardation. *Originally published Boston, MD: Allyn & Bacon*.
- Buli-Holmberg, J. & Ekeberg, T.R. (2009): *Equal and inclusive education*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Calderon, R. (2000). Parental involvement in deaf children's education programs as a Predictor of child's language, early reading, and social-emotional development. *Journal of deaf studies and deaf education*, 5(2), 140-155.
- Γελαστοπούλου, Μ., & Μουταβελής, Α. Γ. (2017). *Εκπαιδευτικό υλικό για την παράλληλη στήριξη και την ένταξη των μαθητών με αναπηρία ή/και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες στο σχολείο*. Αθήνα: Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής.
- Daoust, C. J. (2004). An Examination of Implementation Practices in Montessori early childhood education. *Doctoral thesis, University of California, Berkeley*.
- Δελμούζος Α. (1925). *Μαράσλειο και ζωή*. Αθήνα: Αθηνά.
- Dimitrakopoulos, I (2004) Analytical Report on Education. National focal point for Greece. National Focal Point of the European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia (EUMC). Athens: ANTIGONE- Information and Documentation Centre
- Dyson, A. (1990). Special education needs and the concept of change. *Oxford Review Of Education*, 16(1), 55-56.
- Edgerton, R. B. (1971). University of California press.
- Education, Odense (2020). Retrieved from <http://www.europeanagency.org/countryinformation/finland>.
- European Agency for Development in Special Needs Education (n.d.). (2020). Country information for Finland, European Agency for Development in Special Needs
- European Commission. (1996). *European guide of good practice – Towards equal opportunities for disabled people*. Bruxelles, Belgium: Helios II.
- Finkelstein, V. (1981) 'To Deny or not to Deny Disability'. In Brechin, A. et a (eds) *Handicap in a Social World*. Sevenoaks: Hodder and Stoughton.
- Finnish Education Evaluation Council, <http://www.edev.fi/portal/english5>.
- Finnish National Board of Education, <http://www.oph.fi/english/education>

- Finnish National Board of Education (2001), "Core Curriculum Guidelines, Core Curriculum for Pre-School Education 2000", Helsinki, http://www.oph.fi/english/sources_of_information/core_curricula_and_qualification_requirements/preschool_education.
- Foucault, M. (2004). *histoire de la folie, a l' age Classique*. Αθήνα: Ηριδανός.
- Fuchs, D., & Fuchs, L. S. (2005). *Using peer mediation to strengthen reading comprehension in the elementary grades*. In D. McNamara (Ed.), *Reading comprehension strategies: Theory, interventions, and technologies*.
- Fuchs, D., Mock, D., Morgan, P.L., & Young, C.L. (2003). Responsiveness to intervention: Definitions, evidence, and implications for the learning disabilities construct. *Learning Disabilities Research & Practice*, 18, 157–171.
- Fuchs, L.S., Fuchs, D., & Prentice, K. (2004). Responsiveness to mathematical problem-solving instruction among students with risk for mathematics disability with and without risk for reading disability. *Journal of Learning Disabilities*, 4, 293-306.
- Ζώνιου-Σιδέρη, Α. (1998). *Οι ανάπηροι και η εκπαίδευσή τους*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Ζώνιου-Σιδέρη, Α. (2000). Η εξέλιξη της Ειδικής Εκπαίδευσης από το Ειδικό στο Γενικό σχολείο. Άτομα με Ειδικές Ανάγκες και η Ένταξή τους. *Πρακτικά επιμορφωτικών σεμιναρίων*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
- Ζώνιου-Σιδέρη, Α. (2012). *Σύγχρονες Ενταξιακές Προσεγγίσεις*. Αθήνα: Πεδίο.
- Garvar-Pinhas, A. & Schmelkin-Pedhazur, L. (1989). Administrators' and Teachers' Attitudes toward Mainstreaming. *RASE: Research and Special Education*, 10(4), pp. 38-42.
- Goffman, E. (1961). *Asylums: Essays on the social situation of mental patient and other inmates*. New York: Anchor Books.
- Graham, L. J., & Jahnukainen, M. (2011). Wherefore art thou, inclusion? Analysing the development of inclusive education in New South Wales, Alberta, and Finland. *Journal of Education Policy*, 26, 261-286.
- Greek Official Governmental Gazette. Law 453 30/1/1937 28 (in Greek).
- Hausstätter Sarromaa, R. & Takala, M. (2008). The core of special teacher education: a comparison of Finland and Norway. *European Journal of Special Needs Education*, 23:2, 121-134.
- Holopainen, E., Luokola, A. & Niemelä, E. (2003). Erytispedagogiikan laitos kouluttajana (The Department of Special Education as educator). In T. Ladonlahti, A. Naukkarinen & S. Vehmas (Eds.) *Poikkeava vai erityinen? Erytispedagogiikan monet ulottuvuudet [Deviant or special? Many dimensions of special education]*, (pp. 54-66). Jyväskylä: PS-kustannus.

- Horner, W., Dobert, H., Kopp, B.V, Mitter, W. (2007). *The Education Systems of Europe* (1st ed.). Netherlands: Springer
- Itkonen, T., & Jahnukainen, M. (2010). Disability or learning difficulty? Politicians or teachers? Constructing special education students in Finland and the United States. *Comparative Sociology*, 9(2), 182-201.
- Jahnukainen, M., & Korhonen, A. (2003). Integration of students with severe and profound intellectual disabilities into the comprehensive school system: Teachers' perceptions of the education reform in Finland. *International Journal of Disability Development and Education*, 50, 169-180.
- Jakku-Sihvonen, R., & Niemi, H. (Eds.) (2006). *Research-based teacher education in Finland - reflections by Finnish teacher educators. (Kasvatusalan tutkimuksia; No. 25)*. Turku: Finnish Educational Research Association.
- Καββαδία-Γίγου, Λ. (1987). ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗ Η ΔΙΑΧΩΡΙΣΜΟΣ; Μια προσπάθεια ενσωμάτωσης των παιδιών με ειδικές ανάγκες. *Κοινωνιολογική Προσέγγιση. Σύγχρονη Εκπαίδευση*, 34, 35.
- Κακαβούλης, Α. (1994). *Ηθική ανάπτυξη και αγωγή*. Αθήνα: Προμηθευτής Γρηγόρης.
- Καραβάτος Θ., (1987). «Η γέννηση της ψυχιατρικής και του ασύλου», *Πολίτης*, τ. 78, σ. 52-55.
- Κουλαϊδής Β.(2005). *Αποτύπωση του Εκπαιδευτικού Συστήματος σε Επίπεδο Σχολικών Μονάδων*. Αθήνα: ΚΕΕ - ΥΠΕΠΘ.
- Κρουσταλάκης, Γ. (1997), *Παιδιά με ιδιαίτερες ανάγκες*, Αθήνα.
- Lamproulou, V. (2008). *Special Education Draft Law: Truths and Lies* (in Greek).
- Lahtinen, M., & Lankinen, T. (2013). *Koulutuksen lainsäädäntö käytännössä [Education legislation in practice]*. Helsinki, Finland: Tietosanoma Oy.
- Laura, R. S. & Ashman, A. F. (1985). *'Moral issues in mental retardation'*. London: Goom Helm.
- Lieberman, L.; James, A.; Ludwa, N. (2004). "The impact of inclusion in general physical education for all students". *Journal of Physical Education*. 75 (5): 37–55.
- Lipsky, D. K. & Gartner, A. (1997). *Inclusion and school reform: transforming America's classrooms*. Baltimore: Paul H. Brookes.
- Martin, E., Martin, R., & Terman, D. (1996). The legislative and litigation history of special education. *The Future of Children*, 6, 25-39.
- Mastropieri, M.A., Struggs, T.E. (2001). How to summarize single – participant research: ideas and applications. *Exceptionality*, 9, p. 266.

- McCormick, M., Balla, D., & Zigler, E. (1975). Resident-care practices in institutions for retarded persons: A cross-institutional, cross-cultural study. *American Journal of Mental Deficiency*, 80(1), 1–17.
- McManus, M. (1989). *Troublesome behavior in the classroom*. London: Routledge.
- Middleton, L. A. (1992). *Children first: working with children and disability*. Birmingham: Venture Press.
- Ministry of Education and Culture (n.d.), "Education System in Finland", Ministry of Education and Culture, Helsinki, http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Koulutus/koulutusjaerjestelmae/lii_tteet/finnish_education.pdf
- Μιχαηλίδης, Κ. (2001). Η πρακτικοποίηση της ενταξιακής ειδικής εκπαίδευσης μέσα από αναπαραστασιακά πεδία αλληλεπίδρασης και εμπλοκής. Παρουσίαση στο 3^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Κοινωνικής Ψυχολογίας ΕΛΨΕ, 13-16 Δεκεμβρίου. Μονεμβασιά.
- Μπαμπινιώτης, Γ. (1998). *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*. Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας.
- Μπουζάκης Σ. (2006). Η πανεπιστημιακή εκπαίδευση στην Ελλάδα (1836-1925). Αθήνα : Gutenberg.
- N. 1143 (1981). *Περί Ειδικής Αγωγής, Ειδικής Επαγγελματικής Εκπαιδευσεως, Απασχολήσεως και Κοινωνικής Μεριμνης των αποκλινόντων εκ του φυσιολογικού ατόμων και άλλων τινών εκπαιδευτικών διατάξεων*. ΦΕΚ Α' 80/31.3.1981.
- N. 1566 (1985). *Δομή και λειτουργία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και άλλες διατάξεις*. ΦΕΚ Α' 167/30.9.1985
- N. 2817 (2000). *Εκπαίδευση των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες και άλλες διατάξεις*. ΦΕΚ 78/Τ. Α' /14-03-2000.
- N. 3699 (2008). *Ειδική Αγωγή και Εκπαίδευση ατόμων με αναπηρία ή με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες*. Φ.Ε.Κ. 199/Τ. Α' /02-10-2008.
- N. 4189 (2013). *Αναδιάρθρωση Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης και λοιπές διατάξεις*. Φ.Ε.Κ. 193/17-9-2013.
- N. 4368 (2016). *Μέτρα για την επιτάχυνση του κυβερνητικού έργου και άλλες διατάξεις*. Φ.Ε.Κ. 21/ 21-2-2016
- N. 4452 (2017). *Ρύθμιση θεμάτων του Κρατικού Πιστοποιητικού Γλωσσομάθειας, της Εθνικής Βιβλιοθήκης της Ελλάδας και άλλες διατάξεις*. Φ.Ε.Κ. 17/Τ. Α' /15-02-2017.
- N. 4521 (2018). *Ίδρυση Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής και άλλες διατάξεις*. Φ.Ε.Κ. 38/02.03.2018

N. 4638/2019, ΦΕΚ 181/τ. Α'/18-11-2019

N. 4547(2018). Αναδιοργάνωση των δομών υποστήριξης της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και άλλες διατάξεις. Φ.Ε.Κ.102/12-6-2018

Nolinske, T. (1999). Creating an inclusive learning environment. Essays on teaching excellence. *Toward the Best in the Academy*. 11, 3.

Norwich, B. (2000). Inclusion education. From Concepts, values and critique to practice, in HDaniels, *Special Education re-formed. Beyond rhetoric?* London: Falmer Press, pp. 5-30.

OECD (2013), Teachers for the 21st Century: Using Evaluation to Improve Teaching, *OECD Publishing*, Paris, doi: 10.1787/9789264193864-en.

OECD and Pearson Foundation (2013), Strong Performers and Successful Reformers in Education: A video series profiling policies and practices of education systems that demonstrate high or improving performance in the PISA tests, "Finland", <http://www.pearsonfoundation.org/oeed/finland.html>.

OECD Directorate for Education and Skills, www.oecd.org/edu.

OECD (2003), Reviews of National Policies for Education: Polytechnic Education in Finland 2003, *OECD Publishing*, Paris, doi: 10.1787/9789264199408-en.

Oliver, M. (1990). *The Politics of Disablement*. London: Palgrave Macmillan.

Paicheler, G. and Moscovici, S., Suivismisme et conversion. In: S. Moscovici, *Psychologie sociale* (Paris: Presses Universitaires de France, 1984).

Παντελιάδου, Σ. & Φ. Αντωνίου, (2008). Διδακτικές προσεγγίσεις και πρακτικές για μαθητές με Μαθησιακές Δυσκολίες, Βόλος: Γράφημα.

Παπαδόπουλος, Μ. (1991). Σχολείο και ψυχοκοινωνική υγεία του παιδιού. Στο Παπαδόπουλος, Μ. (Επιμελητής Έκδοσης). Παιδί, υγεία, Κοινωνία πρακτικά Μετεκπαιδευτικού Σεμιναρίου Συνδέσμου Ψυχολόγων Κύπρου (σελ63-85). Λευκωσία Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς.

Πατσάλης, Χ. (1998). Συγκριτική ειδική εκπαίδευση. *Ανοιχτό Σχολείο*, 69, 32-33.

Πατσιδου- Ηλιάδου, Μ. (2011). *Η προοπτική της Συνεκπαίδευσης στην Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση. Στάσεις εκπαιδευτικών και μαθητών*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη

Pihkala, J. (2009). Oppilaan oikeus saada varhaista ja ennalta ehkäisevää tukea ja erityisopetusta vahvistuu [The student's right to receive early support and special education services]. In O. Ikonen (Ed.), *Ainutkertainen oppija. Erilaisuuden ymmärtäminen ja kohtaaminen (pp. 20-23)*. Juva, Finland: Bookwell Oy.

- Πολυχρονοπούλου-Ζαχαρόγεωργα, Σ. (1995). *Παιδιά και έφηβοι με ειδικές ανάγκες και δυνατότητες*. Αθήνα: Γραφικές Τέχνες.
- Postic, M. (1995). Η μορφωτική σχέση και ψυχανάλυση. (Επιμ/μτφρ. Δ. Χ. Τουλούπης). Αθήνα: Gutenberg.
- Pugach, M. C., Blanton, L. P., & Correa, V. I. (2011). A historical perspective on the role of collaboration in teacher education reform making good on the promise of teaching all students. *Teacher Education and Special Education: The Journal of the Teacher Education Division of the Council for Exceptional Children*, 34(3), 183-200.
- Rider, Louise (2000-12-01). "Peer Education in Mainstream Secondary Education: Using 'Buddying' to Address Social and Behavioural Issues". *Pastoral Care in Education*. 18 (4): 3–7.
- Roska, J., Kilgo, C.A., Trolan, T.L., Pascarella, E.T., Blaich, C. & Wise, K.S. (2017). Engaging with diversity: How positive and negative diversity interactions influence students' cognitive outcomes. *The Journal of Higher Education*. 88 (3), 297-322.
- Ρίζος, Σ. (2015). Παιδαγωγικές παρεμβάσεις για ενίσχυση της ένταξης των παιδιών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες. *Θέματα ΕΙΔΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ*, 68, 99-104
- Ρίζος, Σ. (2017). Σχολική και Κοινωνική Ένταξη των ΑμΑ & των ΑμΕΕΑ στο Ελληνικό Εκπαιδευτικό Σύστημα ή «αλλιώς» η χαμένη αξιοπρέπεια των ΑμΑ & των ΑμΕΕΑ στο σύγχρονο εκπαιδευτικό περιβάλλον της απορρύθμισης και των αποκλεισμών. *Θέματα ΕΙΔΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ*, 76, 78-86
- Safford, P. L. & Safford, E. J. (1996). *A History of Childhood and Disability*. New York: Teachers College Press.
- Σκουλίδης, Ζ., Πανισίδου, Ε., Παπασταμάτης, Α., & Βαλκάνος, Ε. (2015). Υποστηρίζοντας τους εκπαιδευτικούς που εργάζονται στα Εργαστήρια Ειδικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης: Διερεύνηση Επιμορφωτικών Αναγκών. *Έρευνα στην Εκπαίδευση*, 3, 20-40. doi:<https://doi.org/10.12681/hjre.8846>
- Slavin, E.R. (2018). *Εκπαιδευτική ψυχολογία – Θεωρία και πράξη*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Smith, T., Polloway, E., Patton, J., Dowdy, C. (1998). *Teaching students with special needs in inclusive settings*. Boston: Allyn & Bacon.
- Σούλης, Δ. Γ. (2002). *Παιδαγωγική της ένταξης. Από το σχολείο του διαχωρισμού σε ένα σχολείο για όλους*. Τόμος Α'. Αθήνα: Τυπωθήτω.
- Σούλης, Σ.Γ. (2008). *Ένα σχολείο για όλους. Από την έρευνα στη πράξη. Παιδαγωγική της ένταξης*. Τόμος Β'. Αθήνα: Gutenberg.
- Στασινός, Δ. (2013). *Η ειδική εκπαίδευση 2020. Για μια συμπεριληπτική ή ολική εκπαίδευση στο νέο- ψηφιακό σχολείο με ψηφιακούς πρωταθλητές*. Αθήνα: Παπαζήση.

- Stone, E., Mercer, G. & Barnes, C. (1998). *THE SNOWDON SURVEY*. Disability Research Unit University of Leeds Commission by Trustees of the Snowdon Award Scheme.
- Ström, K. (1999). *Specialpedagogik i högstadiet. Ett speciallärarperspektiv på verksamhet, verksamhetsförutsättningar och utvecklingsmöjligheter*. Åbo Akademi University Press.
- Strømstad, M., Nes, K. & Skogen, K. (2004). *What is inclusion? Evaluation of reform 97*. Oplandske Bokforlag.
- Sundqvist, C., von Ahlefeld Nisser, D. & Ström, K. (2014). Consultation in special needs education in Sweden and Finland: a comparative approach. *European Journal of Special Needs Education*, 29 (3), 297-312.
- Συνήγορος του Πολίτη. (2009). *Η εφαρμογή του θεσμού της παράλληλης στήριξης μαθητών με αναπηρία ή με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες*. Αθήνα.
- Takala, M., Pirttimaa, R. & Törmänen, M. (2009). Inclusive special education: The role of special education teachers in Finland. *British Journal of Special Education*, 36 (3), 162-172.
- Τζουριάδου, Μ. (1995). *Παιδιά με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, μια ψυχοπαιδαγωγική θεώρηση*. Θεσσαλονίκη: Προμηθεύς.
- Thuneberg, H., Vainikainen, M.-P., Ahtiainen, R., Lintuvuori, M., Salo, K., & Hautamäki, J. (2013). Education is special for all: The Finnish support model. *Beltz Juventa, Gemeinsam Leben*, 2, 67-78.
- Thuneberg, H., Hautamäki, J., Ahtiainen, R., Lintuvuori, M., Vainikainen, M.-P., & Hiltavuori, T. (2014). Conceptual change in adopting the nationwide special education strategy in Finland. *Journal of Educational Change*, 15, 37-56. doi:10.1007/s10833-013-9213-x
- UNESCO.(1994). Διακήρυξη της Σαλαμάνκα και πλαίσιο δράσης για την Ειδική Αγωγή. Παγκόσμια διάσκεψη για την Ειδική Αγωγή. Έκδοση της Ελληνικής Επιτροπής για την UNESCO, Αθήνα.
- Warnock, M. (2005). *Special Educational Needs: a new look*. London:Philosophy of Education Society of GB.
- Westbury, I., Hansén, S-E, Kansanen, P., & Björkvist, O. (2005). Teacher education for research-based practice in expanded roles: Finland's experience. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 49(5), 475-485.
- WHO, (1980). *International Classification of Impairments, Disabilities and Handicaps*.
- Winzer, M. (1993). *The History of Special Education: from Isolation to Integration*. Washington DC Gallaudet University Press.

World Health Organization. (1980). World Health: the magazine of the World Health Organization, July 1980 [full issue]. *World Health, (July 1980)*, 3 - 29. World Health Organization.

Φλωράτου, Μ. (1992). *Μαθησιακές δυσκολίες και όχι τεμπελιά*. Αθήνα: Οδυσσέας.

Yell, M., Rogers, D., & Rogers, E. (1998). The legal history of special education: What a long strange trip it's been. *Remedial and Special Education*, 19, 219-228.

ΥΠΕΠΘ (2004) Repatriate and Cross-Cultural Education Institute (I.P.O.D.E): Goals and Actions, Athens (in Greek).

Zigler, E., Butterfield, E. C., & Capobianco, F. (1970). Institutionalization and the effectiveness of social reinforcement: A five- and eight-year follow-up study. *Developmental Psychology*, 3(2, Pt.1), 255–263.